شاعر نامدار مشهدی چه جایگاهی در عرصه بین‌الملل دارد؟

فردوسی در کانون توجه دانشمندان خارجی

حکیم ابوالقاسم فردوسی تنها شاعری ایرانی است که توانسته است زبان فارسی را در ایران و حتی کشورهای همسایه احیا کند. اکنون زنده ماندن زبان فارسی در ایران وعرصه بین‌الملل مدیون حکیم ابوالقاسم فردوسی است. اثر برجسته‌ای که از این شاعر نامی به جای مانده سبب شده است او یکی از شاخص‌ترین چهره‌های ادبیات ایران در سراسر دنیا شناخته شود. فردوسی سی سال رنج کشید و حالا رنجش قرن‌هاست زبانزد چهره‌های برجسته جهان شده است. آن‌ها از خون دلی که فردوسی برای سرودن شاهنامه خورده است یاد می کنند. کتاب‌هایش را در کشورهای مختلف ترجمه کرده و در وصف فردوسی و داستان‌هایش کتاب‌های فراوانی نوشته‌اند. در این گزارش، نگاهی گذرا می‌اندازیم به جایگاه فردوسی در کشورهای مختلف.

شاهنامه چینی در چین

جان هونین، استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پکن، اکنون از فعال‌ترین ایران‌شناسان چین است. او برای معرفی فردوسی و شاهنامه در کشورش، تلاش‌های بسیاری داشته است. جان هونین بیست سال قبل متن کامل شاهنامه را به زبان چینی ترجمه و منتشر کرده است. او کتاب دیگری با عنوان «پژوهشی در شاهنامه» با ۱۹۰ صفحه نوشته و روانه بازار کرده است. در این کتاب، به مباحثی چون تاریخ ایران باستان، شرح حال و زندگی فردوسی، محتوای حماسی شاهنامه، موفقیت‌های اعتقادی و هنری فردوسی در کتاب شاهنامه، شاهنامه در چین و جایگاه شاهنامه در ادبیات ایران و جهان پرداخته شده است.

از دیگر آثاری که دراین‌باره در چین منتشر شده‌اند: کتاب «رستم و سهراب در شاهنامه» به نام «رستم‌نامه» در مجموعه‌ای از حماسه‌های جهانی از سوی انتشارات این لینگ در شهر نان، «منتخبی از شاهنامه فردوسی» از سوی انتشارات ادبیات مردم چین و «منتخبی از شاهنامه فردوسی» در تایوان از سوی انتشارات گوانفگو.

فردوسی سبب نزدیکی ایران و پاکستان

پاکستان از همسایه‌های پرجمعیت کشور ماست. زبان رسمی این کشور اردوست و زبان اردو با زبان فارسی اشتراکات فراوانی دارد. در پاکستان پروفسور عبدالشکور احسن مقاله‌ای با عنوان «ارزش تاریخی شاهنامه فردوسی» در مجله «الباقیات» منتشرکرده است. او مدتی رئیس مرکز تحقیقات دانشگاه پنجاب بوده است. هم‌چنین در این کشور تمبر فردوسی به چاپ رسیده است که اکنون در بسیاری از فروشگاه‌های کلکسیون موجود است.

محمد ایجاز الحق، عضو مجلس ملی پاکستان، آذر سال ۱۳۹۵ برای بازدید از آرامگاه فردوسی به مشهد آمد و در حاشیه این بازدید بیان کرد: فرهنگ غنی ایران باعث پرورش شاعران بزرگی همچون فردوسی شده است. حکیم ابوالقاسم فردوسی برای همه مردم پاکستان شناخته‌شده است و افرادی همچون فردوسی باعث نزدیکی دو کشور ایران و پاکستان می‌شوند.

> حکیم ابوالقاسم فردوسی برای همه مردم پاکستان شناخته‌شده است و افرادی همچون فردوسی سبب نزدیکی دو کشور ایران و پاکستان شده‌اند

شاهنامه در افغانستان

بعضی داستان‌های شاهنامه در مناطقی اتفاق افتاده است که اکنون جزو کشور افغانستان است. این اثر حماسی از گذشته‌های بسیار دور از شناخته‌شده‌ترین کتاب‌ها بین افغانستانی‌ها بوده است. با وجود مشکلاتی مانند حمایت نکردن از زبان فارسی و پراکندگی فارسی‌پژوهان افغانستانی در کشورهای دیگر، در دوره معاصر، بر اساس مقاله‌ای از ادیب و پژوهشگر افغانستانی رسول رهین، کتاب‌شناس افغانستانی، دوازده کتاب تحقیقی و پنجاه مقاله تحقیقی درباره شاهنامه، پهلوانان و قهرمانان آن و زندگی‌نامه حکیم ابوالقاسم فردوسی منتشر شده است. از شاهنامه‌پژوهان معاصر افغانستان می‌توان به این افراد اشاره کرد: احمدعلی کهزاد که از دانشمندان صاحب‌نام افغانستان در زمینه تاریخ و ادبیات است. او در سال ۱۳۲۳ رساله کوچکی با نام «شاهنامه و مقایسه میان پهلوانان آن و اوستا» و در سال ۱۳۵۵ کتاب «افغانستان در شاهنامه» را تألیف کرده است.

فاروق نیلاب رحیمی کتاب «دیدگاه‌های نوین در شاهنامه» را با شانزده مقاله با عناوینی از جمله «انگیزه‌های شاهنامه‌سرایی در خراسان»، «بلخ در شهنامه»، «سیمین‌دخت، زن مدبر و آگاه» و «جای ناپدید شدن کیخسرو در خاواک پنجشیر» نوشته است. مقاله «انگیزه‌های شاهنامه‌سرایی در خراسان» در شماره ۱۳ مجله ایرانی «سخن عشق» نیز چاپ شده است.

عبدالحی حبیبی، دانشمند نامی افغانستان، نیز برای «چهار مقاله بر فردوسی» اثر پروفسور محمودخان شیرانی مقدمه و حاشیه نوشته و این اثر را از زبان اردو به دری ترجمه کرده است.

شاهنامه در ترکیه از غریبی درمی‌آید

در سرزمین همسایه دیگرمان، ترکیه، برخلاف سایر کشورهای همسایه، شاهنامه غریب است. آثار مکتوب در این کشور به اندازه کافی وجود ندارد. چندی قبل، بنیاد سعدی با پروفسور نعمت ییلدیریم مصاحبه‌ای صورت داد که ما را دراین‌باره کمی امیدوارتر می کند. در این مصاحبه، به این می‌رسیم که در دانشگاه‌های ترکیه کرسی زبان و ادبیات فارسی وجود دارد و دانشجویان بسیاری در این رشته مشغول تحصیل هستند. شاهنامه بارها به صورت کامل و ناقص در ترکیه ترجمه شده است. اولین‌بار حدود بیست هزار بیت شاهنامه را استاد مانجاتی لوگال به زبان ترکی استانبولی ترجمه کرده بود که در سال ۱۹۰۵ میلادی در ترکیه منتشر شد اما به‌تازگی، نعمت ییلدیریم در این زمینه اقدام مهمی انجام داده است. او شاهنامه را به طور کامل به زبان ترکی ترجمه کرده است. او با این ترجمه، توانست در بیست‌وچهارمین دوره جایزه جهانی کتاب سال جمهوری اسلامی ایران برگزیده شود. ییلدیریم استاد و مدیر گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آتاتورک کشور ترکیه است.

کتاب فردوسی در مرکز توجه دانشمندان قزاق

بعد از ترکیه، اهمیت شاهنامه در قزاقستان کمتر از سایر همسایگانش است اما به‌تازگی ترجمه‌ها و کتاب‌هایی دراین‌باره منتشر شده است. آنچه اهمیت دارد این است که ترجمه شاهنامه ابوالقاسم فردوسی با زبان قیچاقی در مرکز توجه دانشمندان قزاق قرار گرفته است. البته این نسخه از شاهنامه که در عصر شانزدهم میلادی توسط سید شریف نام مترجم در مصر با زبان قیچاقی ترجمه شده است، هم‌اکنون در مؤسسه خاورشناسی و میراث خطی آکادمی علوم جمهوری تاجیکستان نگهداری می‌شود. به گفته دکتر امریزران علی‌مردان، مدیر بخش نسخ نادر مؤسسه مذکور، پس از آنکه برخی صفحه‌های این کتاب نادر در یک همایش در قزاقستان نمایش داده شد، دانشمندان قزاق تصمیم گرفتند آن را دوباره منتشر کنند. به گفته دکتر اتگین کمیسبایف، خاورشناس و شاهنامه‌پژوه قزاق، این نسخه با زبان کلاسیک قیچاقی ترجمه شده است که اقوام قزاق، ازبک و ترکمن آسیای میانه می‌توانند از آن استفاده کنند.

کتاب «فردوسی و رشد حماسه‌های ملی در ایران و آسیای مرکزی» به همت رایزنی فرهنگی ایران در قزاقستان، با همکاری انتشارات کتابخانه آلژاس در شهر آلماتی و پشتیبانی مرکز سامان‌دهی ترجمه و نشر معارف اسلامی و علوم انسانی، در ۵۲۰ صفحه و شمارگان پانصد نسخه به زبان روسی منتشر شده است.

اولین چاپ شاهنامه در هند با حروف سربی

هندی‌ها با اولین چاپ شاهنامه، سابقه‌ای طولانی دارند. نخستین چاپ رسمی شاهنامه از سوی ماتیو لمسدن انتشار یافت. لمسدن معلم زبان‌های عربی و فارسی مدرسه فورویلیام کلکته بود. او در سال ۱۸۱۱ نخستین جلد شاهنامه را با حروف سربی درشت به خط نستعلیق در ۷۲۲ صفحه رحلی و همراه با مقدمه انگلیسی به چاپ رساند.

آتکینسون در سال ۱۸۱۴، یعنی سه سال بعد از چاپ لمسدن، داستان رستم و سهراب را چاپ کرد. آتکینسون نیز از خاورشناسان مقیم هند بود. او داستان رستم و سهراب را در ۲۶۷ صفحه با حروف سربی و خط نستعلیق در کلکته چاپ و آن را با مقدمه و ترجمه انگلیسی متن همراه کرد. از ویژگی‌های این چاپ، آراستن آن با نقاشی است. نگاره‌های آن، ترکیبی از شیوه سنتی مجالس شاهنامه و سبک فرنگی است.

ماجراهای فردوسی در تاجیکستان

امروز هم مردم تاجیک شاهنامه می‌خوانند و شاهنامه‌خوان‌ها را با شوق زیاد گوش می‌دهند.

آن‌ها در مهمان‌خانه‌ها، محفل‌های ادبی و نیز از طریق صفحه تلویزیون و امواج رادیو با شنیدن داستان‌های شاهنامه که توسط شاهنامه‌خوان‌ها خوانده می‌شود، شب‌های دراز زمستان را سپری می کنند. امروز هم مردم تاجیک برنامه شاهنامه‌خوانی رادیوی تاجیک را که شادروان لایق شیرعلی، شاعر معاصر تاجیک، آن را به عهده داشت با شوق تمام گوش می‌دهند.

ساتم الغزاده از تاجیک‌زادگان ازبکستان است که در رشد ادبیات تاجیکستان نقش و سهمی بسزا و ارزنده داشته است. کتاب «داستان زندگی فردوسی» به قلم این نویسنده منتشر شده است. این رمان تاریخی با زبان و لحنی خاص، به روایت ماجراهای کمترشنیده‌شده زندگی حکیم فردوسی پرداخته است و مخاطب را از زاویه‌ای بسیار نزدیک، با چالش‌های او در رویارویی با حاکمان و سلاطین آشنا می کند. کتاب حاضر رمانی است تاریخی از زندگی فردوسی که با این عناوین تدوین یافته است: «شاعر ناکام» و «شاعر و شاه». در رمان حاضر، نویسنده گزارشی از حیات اجتماعی و فرهنگی فردوسی، شاعر بزرگ ایران، به دست می‌دهد. در واقع، آنچه در این کتاب آمده، بخشی از رخدادهای واقعی است که در زندگی استاد فرزانه توس رخ نموده است. در این داستان، با فرهنگ و تمدن ایرانی و سیمای بیش از هزار سال تاریخ و سرگذشت مردم ایران آشنا می‌شوید.

هفتم آذر ۱۳۸۱ برابر با ۲۸ نوامبر ۲۰۰۲ امامعلی رحمان، رئیس جمهوری تاجیکستان، به پاس قدردانی و احترام به ساتم الغزاده، نویسنده کتاب، نشان «اسماعیل سامانی» را به او اعطا کرد.